

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
De heer E. van Marum
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 2 december 2025

betreft Overstap naar M365 bij de Belastingdienst, Douane en Toeslagen

ons kenmerk 179042

Geachte heer Van Marum,

De vaste commissie voor Digitalisering heeft met belangstelling kennisgenomen van de brief van 2 oktober 2025 van de staatssecretaris van Fiscaliteit, Belastingdienst en Douane over de Overstap van de Belastingdienst, Douane en Toeslagen naar Microsoft365 (M365)¹, waarin een zorgvuldige afweging van alle onderzochte scenario's wordt toelicht. Naar aanleiding van deze brief hebben de leden van de fracties van **GroenLinks-PvdA** en **BBB** aan de staatssecretaris van Fiscaliteit, Belastingdienst en Douane enkele vragen gesteld. De leden van de fractie van **GroenLinks-PvdA** had daarnaast nog enkele vragen aan u.

Het is aannemelijk dat meer organen van de overheid in de komende jaren voor dezelfde keuze komen te staan als de Belastingdienst, Douane en Toeslagen. De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen u of er overzicht bestaat welke organen deze beslissing de komende jaren gaan maken. Daarnaast willen zij weten of er regie vanuit de rijksoverheid wordt gevoerd op de keuze die deze organen maken en of alle beschikbare informatie met deze organen wordt gedeeld.

Bent u het met deze leden eens dat het overkoepelende nationale en Europese belang van strategische autonomie bij deze organen een minder prominente rol speelt dan vanuit landelijk perspectief wenselijk is. Dit lijkt te ook te volgen uit de drie criteria, functionaliteit, veiligheid en continuïteit, waarop de Belastingdienst heeft geselecteerd, waarvan strategische autonomie geen onderdeel vormt. Bent u voornemens om met een landelijke richtlijn meer stroomlijn te brengen in de beslissing om met M365 te werken en alle relevante belangen te laten meewegen?

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA lezen dat één van de strategische doelen uit de Nederlandse Digitaliseringsstrategie (NDS) is om gezamenlijk te werken aan een verkenning om een overheidsbrede soevereine clouddienst in samenwerking met bestaande overheidsdienstverleners te realiseren. Deze leden vragen u of een dergelijk product is te kwalificeren als een cruciale dienst die niet in buitenlandse handen mag vallen? Op welke manier wordt voorkomen dat deze dienst door

¹ Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO

datum 2 december 2025

ons kenmerk 179042

blad 2

middel van verkoop van aandelen in alsnog in handen komt van een bedrijf of overheid waarvan afhankelijkheid onwenselijk is of zelfs onze nationale veiligheid aantast?

De leden van de vaste commissie voor Digitalisering zien uw reactie – bij voorkeur binnen vier weken – met belangstelling tegemoet. De brief gericht aan de staatssecretaris van Fiscaliteit, Belastingdienst en Douane is ter kennisgeving bijgevoegd.

Hoogachtend,

mr. G.V.M. Veldhoen

Voorzitter van de vaste commissie voor commissie voor Digitalisering

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Staatssecretaris Fiscaliteit, Belastingdienst en Douane
De heer drs. E.H.J. Heijnen
D.t.v. BOA Team Parlementair
Postbus 20201
2500 EE Den Haag

Kazernestraat 52
2514 CV Den Haag
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070 312 92 00
fax 070 312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 2 december 2025

betreft Overstap naar M365 bij de Belastingdienst, Douane en Toeslagen

ons kenmerk 179010

Geachte heer Heijnen,

De vaste commissie voor Digitalisering heeft met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 2 oktober 2025 over de Overstap van de Belastingdienst, Douane en Toeslagen naar Microsoft365 (M365)¹, waarin u een zorgvuldige afweging van alle onderzochte scenario's toelicht. Naar aanleiding hiervan hebben de leden van de fracties van **GroenLinks-PvdA** en **BBB** nog enkele vragen aan u. De fractie van **GroenLinks-PvdA** heeft daarnaast naar aanleiding van uw brief nog enkele vragen gesteld aan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van GroenLinks-PvdA

De Belastingdienst heeft na een lang proces de keuze gemaakt op grond van functionaliteit, veiligheid en continuïteit en dit traject is voltooid of bijna voltooid. Uit de drie voornoemde criteria waarop de Belastingdienst heeft geselecteerd blijkt dat strategische autonomie geen selectie criterium was.

De leden van de fractie van **GroenLinks-PvdA** lezen dat op basis van een zorgvuldige afweging alle onderzochte scenario's die beoordeeld zijn op de genoemde criteria de overstap naar M365, ook gezien de huidige volwassenheid van Europese cloudoplossingen, op dit moment volgens u de meest geschikte optie is. Deze leden lezen eveneens dat er een noodoplossing is in het geval de dienst per direct niet meer kan worden gebruikt.

De leden van de fractie van GroenLinks-PvdA vragen u of zij hierin kunnen lezen dat als de Belastingdienst op eenzelfde manier wordt behandeld door de leverancier als het Internationale Strafhof recent is overkomen, deze dienst op een aanvaardbaar niveau kan blijven functioneren? Daarbij merken deze leden op dat het Internationale Strafhof ervoor heeft gekozen geen gebruik te maken van M365 en kennelijk voldoende vertrouwen heeft in een Europees alternatief.

¹ Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO

datum 2 december 2025

ons kenmerk 179010

blad 2

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van BBB

Ondanks de conclusie uit uw brief dat M365 met aandacht voor een exit-strategie op dit moment de meest geschikte optie is roepen de geopolitieke risico's en de afhankelijkheid van een niet-Europese leverancier bij de leden van de fractie van **BBB** vragen op. Zij hebben met name vragen over de afweging van alternatieven, de rol van externe adviseurs, ervaringen van andere organisaties en de borging van een exit-mogelijkheid. Deze vragen zijn bedoeld om de transparantie en robuustheid van het besluitvormingsproces te vergroten.

In uw brief schrijft u dat "de Belastingdienst in 2021 is begonnen aan het vervangen van de werkplekken bij de Belastingdienst, Douane en Toeslagen. De Belastingdienst heeft daarvoor de nieuwe werkplek, in de vorm van nieuwe laptops, grotendeels uitgerold met het voornemen om daarbij voor de kantoorautomatisering de overstap te maken naar M365."² en dat "In verband met de (geo)politieke en maatschappelijke ontwikkelingen rondom het gebruik van de cloud door overheidsorganisaties heeft de Belastingdienst gewacht met de definitieve implementatie van M365. De Belastingdienst heeft eerst een aantal alternatieve scenario's uitgewerkt en zorgvuldig afgewogen."³

Tussen het oorspronkelijke besluit van 2021 en heden ligt vier jaren, waarin heel veel zaken geopolitiek zijn veranderd.

1. De leden van de fractie van BBB vragen in hoeverre het besluit van 2021 met de kennis van nu nog hetzelfde zou luiden?
2. Daarnaast willen deze leden weten hoeveel er sinds 2021 is geïnvesteerd in de nieuwe kantooromgeving. In welke mate heeft het overgaan tot alternatieve omgevingen en daarom afschrijven van gedane investeringen een rol gespeeld bij het uiteindelijke besluit om de weg van M365 te vervolgen?

U schrijft dat "[...] hieruit blijkt dat geen van de onderzochte alternatieven op afzienbare termijn hetzelfde niveau van functionaliteit, veiligheid, continuïteit en efficiëntie kan bieden als het initiële scenario om de overstap naar M365 te maken"⁴

3. De leden van de BBB-fractie vragen wat 'op afzienbare termijn' betekent. De ontwikkelingen zowel geopolitiek als technologisch verlopen namelijk bijzonder snel. Heeft u gekeken naar een scenario waarin de huidige situatie voor korte tijd, bijvoorbeeld één of twee jaar, bevroren wordt totdat nieuwe en in de praktijk bewezen oplossingen zich hebben aangediend?

U geeft aan dat doorwerken in de huidige setting leidt tot productiviteitsverlies: "Medewerkers geven aan dat dit hen veel tijd kost. Een schatting is dat het wegvallen van deze workaround 15 tot 30 minuten per medewerker per dag kan besparen".⁵ De medewerkers vallen onder de CAO Rijk met een werkweek van 36 uur. Uit algemene analyses in de publieke sector blijkt volgens de leden van

² Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO, p. 2.

³ Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO, p. 2.

⁴ Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO, p. 2.

⁵ Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO, p. 3.

datum 2 december 2025

ons kenmerk 179010

blad 3

de fractie van de BBB dat de productiviteit rond de 80% van de werkweek ligt, oftewel 28,8 uur. Het vermelde verlies aan productiviteit van gemiddeld 22,5 minuten per dag is 112,5 minuten per week oftewel 1,9 uur per week (6,6%). Bij de drie diensten werken 34000 fte met een verlies aan productiviteit van 2245 fte.

4. Begrijpen de leden van de BBB-fractie het goed dat ná implementatie van de kantoorautomatisering het aantal formatieplaatsen met 2245 zal zijn verminderd? Zo nee, waarom neemt u dan nu een besluit nemen waarmee we onszelf voor lange tijd vastleggen?

U schrijft ook dat "daarnaast de huidige werkomgeving als ongebruiksvriendelijk wordt ervaren. Aangezien de huidige werkomgeving onvoldoende samenwerkingsfunctionaliteiten heeft sluit het niet langer aan bij de eisen van hybride werken."⁶

5. Kunnen de leden van de BBB-fractie hieruit afleiden dat naast productiviteit het hybride werken hét argument is om over te gaan tot implementatie? Heeft u overwogen om het hybride werken in het landsbelang aan banden te leggen? Zo nee, waarom niet?

U schrijft dat het "enkel en alleen om de kantoorautomatisering gaat". Het gaat met andere woorden niet om kernprocessen. Omdat het 'slechts' kantoorautomatisering betreft, is het gevaar dat een vreemde mogendheid de stekker eruit trekt qua impact niet van belang dus geopolitieke risico's hebben geen invloed op de performance van deze organisaties. De genoemde diensten staan echter aan de basis van het inkomen van het Rijk en de serviceverlening aan de betalende c.q. ontvangende burger. De diensten vervullen daartoe een administratieve taak waarbij communicatie van groot belang is. De mogelijke impact van het vanwege geopolitieke omstandigheden wegvallen van de kantoorautomatisering kan en zal gigantisch zijn.

6. Hoe ziet u dit? En welke in welke mate heeft dit mogelijk risico in het eindoordeel meegewogen?

U heeft het in uw brief over meerdere scenario's die grondig zijn verkend, maar u licht niet toe in hoeverre hierbij externe expertise is ingeschakeld. Gezien de complexiteit van cloudmigraties en de strategische belangen is het essentieel dat de afweging onafhankelijk en multidisciplinair is.

7. In welke mate zijn externe adviseurs met expertise in digitale soevereiniteit (bijvoorbeeld op het gebied van het in overeenstemming werken met de Algemene Verordening Gegevensbescherming en geopolitieke risico's), betrokken bij de beoordeling van de alternatieven? Kunt u een overzicht geven van de ingeschakelde adviseurs, hun rol en eventuele contra-expertise die is verkregen?
8. Welke onafhankelijke audit is uitgevoerd op de risicoanalyse van de alternatieven en hoe is gewaarborgd dat mogelijke belangenconflicten bij adviseurs ten aanzien van Microsoft of andere hyperscalers zijn uitgesloten?

De brief noemt vier scenario's: een Europese oplossing, een hybride on-premises oplossing, continuering van de huidige werkomgeving en overstap naar M365. Europese alternatieven zoals Nextcloud of OpenDesk kunnen functionaliteiten bieden die aansluiten bij overheidsbehoeften, maar zijn niet als gelijkwaardig beoordeeld.

⁶ Kamerstukken I, 2025/26, 31066/26643, AO, p. 3.

datum 2 december 2025

ons kenmerk 179010

blad 4

9. Kunt u een gedetailleerd overzicht geven van de specifieke alternatieven die binnen elk scenario zijn onderzocht, zoals Nextcloud voor de Europese oplossing of Scaleway voor hybride cloud?
10. Welke kwantitatieve en kwalitatieve criteria zijn gebruikt voor de beoordeling en weging (zoals kosten, beveiliging, schaalbaarheid, integratie met bestaande systemen en geopolitieke risico's)? Hoe zijn deze criteria gewogen in een multicriteria-analyse?
11. Hoe is de weging van criteria gevalideerd tegen recente ontwikkelingen, zoals de Europese Data Act (die vendor lock-in moet verminderen) of initiatieven als het Dutch Cloud Community-platform? Waarom is een gevoeligheidsanalyse niet toegepast om te testen hoe veranderingen in criteria, zoals hogere nadruk op soevereiniteit, de uitkomst beïnvloeden?

Andere overheidsorganisaties, zoals ministeries en gemeenten, hebben ervaring met clouduroergangen, maar de brief gaat niet in op benchmarking. De Algemene Rekenkamer waarschuwt in recente rapporten voor onvoldoende risicoafwegingen bij clouddiensten.⁷

12. Met welke andere uitvoeringsorganisaties, zoals DUO, SVB of gemeenten via de VNG, is overleg geweest over hun cloudmigraties? Kunt u specificeren welke geleerde lessen, zoals met de overstap van SSC-ICT of de pauze bij Defensie, en beoordelingsmatrices zijn meegenomen in de afweging en hoe deze hebben bijgedragen aan de keuze voor M365?
13. In hoeverre zijn ervaringen van decentrale overheden, zoals de hybride cloudstrategie van Amsterdam, geëvalueerd? Waarom is geen gezamenlijke overheidsbrede pilot met alternatieven opgezet om geleerde lessen collectief te delen?

Een belangrijke, zo niet dé belangrijkste reden, om niet afhankelijk te zijn van buitenlandse invloeden is het beschikbaar hebben van Europese alternatieven. U schrijft: "Daarbij is ook gekeken naar Europese oplossingen. Dit heeft gezien het versterken van de autonomie en het beperken van de afhankelijkheid van niet-Europese aanbieders de voorkeur. Echter, op afzienbare termijn zijn er nog geen Europese alternatieven die een vergelijkbaar niveau van functionaliteit, veiligheid en continuïteit kunnen bieden als M365."

14. U gaat niet in op welke alternatieven zijn bekeken en waarom deze niet zouden passen. Kunt u dit nader toelichten?

Europese overheidsorganisaties, zoals Kopenhagen en Aarhus in Denemarken, Sleeswijk-Holstein in Duitsland en Franse ministeries stappen deels af van Microsoft-producten ten gunste van open-source alternatieven. De Europese Commissie zelf gebruikt nog M365, maar heeft tegelijkertijd rechtszaken over privacy.

15. Welke Europese overheidsinstanties zijn overgestapt naar alternatieven voor M365 en wat zijn de gemeten ervaringen op het gebied van functionaliteit, kosten en beveiliging? Waarom is een dergelijke overstap niet overwogen als pilot voor de Belastingdienst, ondanks de aanbevelingen van de European Data Protection Supervisor (EDPS) voor meer soevereiniteit?

⁷ Rapport 'Het Rijk in de cloud', Algemene Rekenkamer, 15 januari 2025 [Het Rijk in de cloud | Algemene Rekenkamer](#)

datum 2 december 2025

ons kenmerk 179010

blad 5

Volgens de leden van de BBB-fractie zijn er wel degelijk alternatieven beschikbaar. Een populair voorbeeld is Linux in combinatie met Proton. Linux vervangt als gratis, open-source OS daarbij Windows, terwijl Proton (een Zwitsers privacygericht platform) diensten zoals e-mail, opslag en kalender overneemt van Microsoft 365. Proton is end-to-end versleuteld en voldoet aan strenge EU-privacyregels en biedt apps voor Linux. Alternatieven voor Microsoft Office 365 (Word, Excel, PowerPoint, etc.) zijn onder andere LibreOffice uit Duitsland en ONLYOFFICE uit Letland. Outlook alternatieven zijn naast Proton Mail en Calendar uit Zwitserland, Thunderbird en FairEmail. Tegelijkertijd kan Microsoft Teams (communicatie en samenwerking) worden vervangen door Nextcloud Talk (Zwitserland), Jitsi Meet of Element.

16. De leden van de fractie van de BBB willen weten of deze alternatieven bekeken zijn en op welke criteria deze zijn afgevalen?
17. Hoe reageert u op het recente afscheid van het Internationaal Strafhof van M365 ten gunste van Europese oplossingen zoals OpenDesk en in hoeverre is dit meegenomen in de risicobeoordeling voor gevoelige data bij de Belastingdienst?

De brief benadrukt een exit-strategie, maar details ontbreken. Volgens het Rijksbreed cloudbeleid moet een exit altijd contractueel zijn vastgelegd met focus op data-overdracht en continuïteit.

18. Wat zijn de specifieke criteria voor het activeren van de exit-strategie, zoals geopolitieke escalatie of het niet-nakomen van Service Level Agreements, en hoe is dit contractueel geborgd in de M365-overeenkomst?
19. Kunt u de boetebepalingen toelichten, inclusief sancties bij niet-nakoming van data-overdracht of vernietiging?
20. Wordt in de exit-strategie rekening gehouden met de EU Data Act-verplichtingen voor overdraagbaarheid van gegevens en hoe is getest of data inclusief archieven van e-mail en toeslagen binnen de gestelde termijn volledig overdraagbaar is zonder verlies van integriteit?

Een abrupte onderbreking kan disruptief zijn voor kritieke diensten zoals fraudedetectie en burgercommunicatie.

21. Wordt er rekening gehouden met een tussentijdse onderbreking, bijvoorbeeld door acute geopolitieke ontwikkelingen, en is daarvoor een geormerkt budget gereserveerd in de investeringsagenda? Zo ja, hoeveel en hoe is dit gemotiveerd?
22. Hoe is de financiële voorziening voor een tussentijdse exit gekoppeld aan de bredere overheidsbegroting en is er een calamiteitenplan voor operationele continuïteit tijdens een onderbreking, inclusief terugval naar on-premises systemen?

De US Cloud Act en recente politieke ontwikkelingen in de Verenigde Staten (VS) vergroten risico's op data-toegang door Amerikaanse autoriteiten, ondanks het EU-US Data Privacy Framework.

23. Hoe worden veranderende politieke mores en juridische wijzigingen in de VS, zoals aanpassingen aan de CLOUD Act of FISA, gemonitord? Hoe worden deze meegenomen in periodieke herbeoordelingen van de M365-overstap? Is er een toegewijde taakgroep of externe monitoring via bijvoorbeeld ENISA ingericht?
24. In hoeverre is de monitoring gekoppeld aan triggers voor exit en welke scenario's zijn gesimuleerd voor een plotselinge blokkade van diensten door Amerikaanse sancties?

datum 2 december 2025

ons kenmerk 179010

blad 6

De leden van de vaste commissie voor Digitalisering zien uw reactie – bij voorkeur binnen vier weken – met belangstelling tegemoet. De brief gericht aan de staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is ter kennisgeving toegevoegd.

Hoogachtend,

mr. G.V.M. Veldhoen

Voorzitter van de vaste commissie voor commissie voor Digitalisering